

SILVIA VERTANOVÁ – MARCELA ANDOKOVÁ – PAVOL ŠTUBŇA – STANISLAVA MOYŠOVÁ, *Tlmočník jako řečník. Učebnice pro studentov tlmočnictva*. Bratislava: Vydavateľstvo UK 2016. 231 s.

Kolektiv vědecko-pedagogických pracovníků bratislavské Univerzity Komenského připravil pro studenty oboru translatoologie novou, komplexně pojatou učebnici zaměřenou, jak napovídá titul, především na přípravu pro tlumočnickou praxi: I. Translácia ako vedomá činnosť, II. Tlmočenie ako komunikácia, III. Tlmočník ako rečník, IV. Komunikačné situácie s tlmočením, V. Slovenčina ako komunikačný kód, VI. Odkaz antiky pre súčasnú rétoriku, VII. Rétorické minimum pre tlmočníka, VIII. Živé latinské výrazy a sentencie v prejave súčasného rečníka. Připojen je rovněž věcný rejstřík. Učebnice je dobře a přehledně strukturovaná, a přestože aplikuje dosti rozvětvený interdisciplinární přístup (od antického odkazu k současným teoriím a od vybraných otázek slovenského jazyka až po záležitosti souvisejícími s psychologickými otázkami profese nebo problematikou autorského práva), působí vcelku uspořádaně a logicky.

Pozornost studujících tlumočnickví budou samozřejmě nejvíce přitahovat kapitoly, které jsou jejich zájmu nejbližší, tedy kapitola II.–IV. a VII. V druhé kapitole se student seznámí s problematikou jazykové komunikace a v souvislosti s tím i s požadovanými tlumočnickými kompetencemi. Druhá polovina této kapitoly (2.5) stručně vypočítává osobnostní předpoklady tlumočníka, především s ohledem na zvládnání zátěže (2.5.1), představuje optimální osobnostní rysy tlumočníka (2.5.2) a několik dalších navazujících otázek (expertní činnost, připomenutí praktických podmínek tlmočení, škála hodnocení tlumočnického výkonu). Třetí kapitola zahrnuje výklad psychofyziologických předpokladů ústního projevu, jako je dýchání, tvorba hlasu, artikulace, paměť ad., ale také výklad anatomie stresu a jeho zvládnání. Vzhledem k tomu, že předcházející kapitola se – byť jen rámcově – už zabývala otázkami zvládnání zátěžových situací, dala bych jako čtenář přednost zařazení části 2.5 na první místo do třetí kapitoly.

Čtvrtá kapitola je doslova nabitá zejména praktickými poznatky, které se zdaleka netýkají jen seznámení s prostým výčtem a popisem jednotlivých technik a typů tlmočení (tlmočení v oblasti politiky, obchodní, soudní a komunitní, mediální, „pódiové“ tlmočení a práce tlumočníka jako asistenta či průvodce), ale zasvěceně, na základě bohatých zkušeností uvádějí do

„zákulisí“ a tajů tlumočnické práce. V závěrečné části kapitoly autor velmi případně upozorňuje i na specifické rysy slovenských a zahraničních řečníků. Je to čtivý a přesvědčivý text a v charakteristice ideálního řečníka a zvláště jeho opaku (4.4.2 – Protiklad ideálního řečníka z pohledu tlumočnicka) nabývá působivosti až lehce ironického fejetonu.

Zatímco kapitoly, o kterých dosud byla řeč, se tematicky úzce pojí k profesní přípravě, následující dvě rozvíjejí obecnější otázky a velmi záslužně přispívají k zvýšení úrovně všeobecných znalostí. Především je to kapitola věnovaná správnému užívání slovenštiny (Slovenčina ako komunikačný kód). Autorovi jde především a pochopitelně o upozornění důležitá pro tlumočnickou praxi. To se týká zvláště úvodních partií zaměřených k ortoepii a fonetice (5.1 – 5.5.1.1 a 5.5.1.2), a dále partie závěrečné (5.6 – Špecifika slovenčiny ako východiskového jazyka při tlmočení), celkově se však jedná o poučení velmi prospěšná jakémukoli vysokoškolsky vzdělanému uživateli mateřského jazyka. Výklad o chybách v morfologii (v zájmených tvarech, číslovkách a číselných výrazech nebo v nadměrném používání pomocných sloves a nesprávných předložkových vazbách), v syntaxi, ve volbě lexika i ve stylistice (jako např. rozpoznávání stylových vrstev, nedodržování logické posloupnosti, chyby ve větné konstrukci – kontaminaci, zeugma ad.) doplněný příklady se zřejmě jeví jako velmi vhodný, ne-li nutný pro upevnění znalostí a zvýšení jazykové kultury slovenských studentů tlumočnictví. Není snad třeba připomínat, že stejně tak by podobný návod prospěl i mnoha studentům českých vysokých škol.

Na druhém místě je to kulturněhistoricky pojatá šestá kapitola o antickém odkazu v oblasti rétoriky. Úvod obsahuje vysvětlení základních termínů, definuje rétoriku a její postavení v antice a upozorňuje na souvislosti, shody i rozdíly, zejména na odlišné cíle, které sleduje současná věda. Úvod je velmi stručný, zřejmě limitovaný rozsahem, který měla autorka k dispozici. To vedlo k až příliš zkratkovité formulaci, z níž vyplývá, že již v 5. stol. př. n. l. rétorika „tvorila neodmyslitelnou súčasť takzvaných siedmich slobodných umení (septem artes liberales)“. Po úvodu následuje výklad rozvržený do tří částí: rétorika v antickém Řecku, v antickém Římě a rétorika křesťanská. Každá z těchto částí zahrnuje jak výklad teorie, tak informace o významných řečnících, kteří přispěli k vývoji rétoriky. Takové rozdělení systematického výkladu teorie rétoriky není sice v učebnicích obvyklé, ale autorce se podařilo umístit tyto výklady tak, že si student celkem snadno zapamatuje, co je pro kterou oblast a dobu z vývojového hlediska důležité. V rámci řecké rétoriky jsou uvedeni představitelé řečnictví 5. a 4. stol. př. n. l., posledním je

Aristotelés a jeho pojetí rétoriky (včetně výkladu o argumentaci). V podkapitole o rétorice v Římě je největší pozornost věnována Ciceronovi a jeho pojetí řečnických stylů, úkolů řečníka, přípravy řeči a částí řeči. Velmi vhodně na tuto část navazuje samostatná kapitola o tréninku paměti. Dále pak je uvedena řada autorů, teoretiků řečnictví i praktických řečníků pociceronovského období: Livius, oba Senekové, Quintilianus a Tacitus. Liviovo jméno působí mezi jmenovanými autory poněkud překvapivě, zvláště když je charakterizován jako nejvýznamnější římský historik a není vlastně uvedeno, proč by ho měl uživatel, který Liviovo dílo nezná, považovat za autora důležitého pro římskou rétoriku. Bylo třeba připojit alespoň větu o tom, že v mnoha řečech, které vkládal do historického líčení, se projevoval jako dobrý znalec rétoriky a de facto obratný řečník. Poslední část této kapitoly se zabývá výkladem dalšího osudu rétoriky v křesťanském období, využitím klasické teorie pro křesťanskou homiletiku a samozřejmě především stručným rozbohem Augustinova pojetí kazatelské činnosti a řečnického školení.

Je třeba konstatovat, že v rámci daných možností podává kapitola základní a rámcový přehled o antické řečnické teorii i praxi. Poskytuje cenné informace, které rozšiřují všeobecné znalosti a zároveň upevňují vědomí čtenáře o hluboko sahající evropské kulturní tradici a hodnotách. Toto poznání je ještě dále potvrzeno v poslední, osmé kapitole, která sice nemá vlastní téma, ale představuje užitečný a praktický doplněk. Jsou to latinské výrazy a sentence vybrané z hlediska jejich užití v současné řečnické praxi. Výběr obsahuje velmi dobře zvolených bezmála 200 slov, obrátů, rčení a sentencí s překladem a výkladem. Bylo by samozřejmě možné doplňovat další (např. *ex eventu*, *rara avis*, *locus communis*), ale to už by zřejmě přesáhlo daný rozsah. V příslušné bibliografii mohla být uvedena publikace prof. Jaromíra KINCLA *Dicta et regulae iuris aneb právnícké mudrosloví latinské* (Praha: UK 1990).

Zbývá ještě zmínit se o předposlední kapitole (Rétorické minimum), která je zároveň jistým shrnutím i doplněním. Týká se komunikačních schopností tlumočnicka, jeho vystupování v různých podmínkách a prostředí a přípravy řečnického projevu. V rámci přípravy projevu jsou pojednány stylistické prostředky (figury a tropy, v členění blízkém pojetí T. Žilky), spíše bychom je možná očekávali v kapitole o užívání jazyka.

Za každou kapitolou je uvedena poměrně rozsáhlá bibliografie, což má oproti seznamům zařazeným na konci publikace výhodu v tom, že student nebude tápat a snadno si zvolí doplňující tituly k té které problematice. Učebnice je připravena pečlivě, má přehlednou grafickou úpravu, téměř se nevyskytují tiskové chyby (na s. 46 je chybně uvedeno jméno autora Mišík /

má být Mikšík; na s. 49 by bylo vhodné doplnit v poznámce údaje o S. A. Kirkegaardovi; na s. 47, v pozn. 80 je chybně *frustrare* místo *frustrari* a *frustracio* místo *frustratio*).

Jak sami autoři uvádějí v předmluvě, bylo jejich snahou poskytnout touto učebnicí studentům oporu při samostatném rozvíjení jejich řečnických schopností a získávání náležité kultury jazykového projevu. Tento cíl se podařilo splnit. Studenti tlumočnictví se nejen seznámí s teoretickým základem svého oboru, ale dostává se jim i jedinečné příležitosti pochopit prostřednictvím sdělovaných zkušeností komplexnost a náročnost tlumočnické profese. Učebnice ovšem může dobře posloužit i dalším zájemcům, všem, kdo se chtějí poučit a zdokonalit vlastní jazykový projev. A konečně – význam má tato knížka i pro klasického filologa. Autenticky dokládá, že antické dědictví je opravdu stále živé a právem se vřazuje do života současné společnosti.

Eva Kuťáková (Praha)

JURAJ ŠEDIVÝ a kolektív, *Corpus inscriptionum Slovaciae I, 1. Latinská epigrafia. Dejiny a metodika výskumu historických nápisov zo Slovenska*. Bratislava: Univerzita Komenského v Bratislave 2014. 264 s.

Nápisy predstavujú v súčasnosti jeden z hlavných prameňov k dejinám starovekých civilizácií, v ktorých tieto pamiatky vznikli, a najviac sa skúmajú a využívajú v historickom výskume. Toto tvrdenie sa však týka predovšetkým gréckej a latinskej epigrafiky (vo vzťahu k dejinám našich území), zatiaľ čo mladšie nápisy zo stredoveku a raného novoveku (chronologicky prípadne i mladšie) boli doteraz v akomsi úzadí.

Juraj Šedivý, pedagogický pracovník Katedry archívniectva a pomocných vied historických Univerzity Komenského v Bratislave a bádateľ vo viacerých disciplínach archívniectva, pripravil rozsiahly projekt zbierania a vedeckého výskumu latinských nápisov na Slovensku v období stredoveku a raného novoveku, v priebehu ktorého by sa mali tieto dôležité pamiatky publikovať. Projekt Súpisu nápisov zo Slovenska predstavil v tomto prvom zväzku plánovanej edície. Už tu sa ukázala a prejavila jeho iniciatíva v tom, že sa mu podarilo získať pomerne široký kolektív bádateľov v problematike nielen pre tento prvý zväzok, ale aj do budúcnosti pre ďalšie zväzky plánované na geografickom princípe (podľa historických oblastí Slovenska).

Prvý zväzok obsahuje metodologické a metodické zámery budúceho dieľa. V úvode práce načrtol stručne „Predmet a ciele epigrafického bádania na Slovensku“, na ktorý nadväzuje kapitola „Dejiny epigrafických výskumov v okolitých krajinách a na Slovensku“. Do tejto kapitoly prispeli kolegovia z Nemecka, Českej a Maďarskej republiky a nakoniec dejiny epigrafického bádania na Slovensku spracoval sám *spiritus agens* celého projektu.

Ten je aj autorom „Metodiky opisu historických nápisov“. Venuje sa tu základnej epigrafickej terminológii, problematike terénneho výskumu, jeho spracovaniu a archivácie dát, publikovanie a jeho normy a napokon sa venuje aj charakteristike a definícii epigrafických písem, ktoré sa pri spracovaní epigrafických pamiatok používali. Táto časť recenzovaného zväzku je veľmi dôležitá pre usmernenie a zjednotenie spracovania epigrafického materiálu pre budúce zväzky.

Ďalšia kapitola sa venuje informáciám a usmerneniu využitia rôznych doterajších zbierok v inštitúciách, v ktorých sa nachádzajú dôležité údaje o doteraz spracovaných podkladoch epigrafického materiálu – v Pamiatkovom úrade, v galérijných a múzejných zbierkach, archívnych prameňoch, uvádza dôležité kampanologické pamiatky a napokon je podkapitola venovaná aj základnej heraldickej a genealogickej literatúre, k interpretácii epigrafických nosičov (autorom je jeho kolega z katedry Frederik Feder Mayer).

Záverečná kapitola práce je venovaná základnej architektonickej a umeňovednej terminológii, ktorá sa používa pri opise epigrafických nosičov zo Slovenska (autorka Zdenka Šedivá).

Na záver práce je publikované nemecké resumé, zoznam skratiek, menný register, zdroje obrazového materiálu, výberová bibliografia a na záver je uvedený zoznam spoluautorov prvého zväzku.

Ako sme už uviedli, tento prvý – úvodný zväzok celého budúceho dieľa má okrem vedeckého prehľadu problematiky význam predovšetkým ako metodologická príručka pre budúcich autorov jednotlivých zväzkov, aby celé dielo malo jednotný charakter, jednotný postup pri zbieraní a spracovaní nápisov, ich interpretácii. Autor tohto metodického materiálu vychádza aj z doterajších diplomových prác, ktoré vznikli na historických pracoviskách slovenských univerzít, predovšetkým na Katedre archívnictva a pomocných vied historických Filozofickej fakulty UK, na Filozofickej fakulte Trnavskej univerzity a na Inštitúte histórie Prešovskej univerzity. Jeho historický prehľad uvádza aj ďalšie práce, ktoré vznikli v súvislosti s výskumom epigrafických pamiatok, prípadne príbuzných vied so vzťahom k téme práce (napr. otázka použitého písma, vzťah epigrafickej pamiatky k umeleckej pamiatke, na ktorej sa nachádza a pod.).

Práca sa týka epigrafických pamiatok v stredoeurópskom priestore, preto nevyhnutne súvisí so susednými krajinami a z nich predovšetkým s nemeckým priestorom. Do spoluautorského kolektívu sa mu podarilo získať kolegov z nemeckých univerzitných pracovísk a vzhľadom na tieto kontakty a vplyvy autor spracoval nemeckú verziu obsahu a najmä pomerne rozsiahle résumé v nemčine (s. 211–242).

Na záver je, ako sme uviedli, uverejnená (výberová) bibliografia. Je rozdelená tematicky podľa jednotlivých problémov riešených v úvodnom zväzku, v jednotlivých skupinách je literatúra uvedená podľa roku vydania, čím sa čiastočne upozorňuje aj na historický prehľad výskumu problematiky.

Recenzovaný zväzok *Súpisu nápisov na Slovensku* je výborným úvodom do problematiky stredovekej a ranonovovekej epigrafiky, do problematiky zbierania a výskumu epigrafických pamiatok i do historického využitia týchto pamiatok. Autorom želáme, aby čo najskôr nasledovali ďalšie zväzky, venované už materiálu z jednotlivých historických častí Slovenska.

Pavol Valachovič (Bratislava)

KATEŘINA BOBKOVÁ-VALETOVÁ – ALENA BOČKOVÁ – MAGDALÉNA JACKOVÁ – MARTIN BAŽIL – EVA PAUEROVÁ – JAN ZDICHYNEC – ZDENĚK ŽALUD (eds.), Sv. Jan Nepomucký na jezuitských školních scénách (*Theatrum Neolatinum I*). Praha: Academia 2015. 645 s.; MAGDALÉNA JACKOVÁ (ed.), *Nejmírnější Pallas: Hry určené gramatikálním třídám jezuitských gymnázií (TN II)*. Praha: Academia 2016. 480 s.

Předkládané svazky jsou prvními dvěma počiny široce koncipovaného edičního projektu nazvaného *Theatrum Neolatinum*, jehož náplní je postupné zpřístupňování latinských dramatických textů vzniklých v českých zemích v období raného novověku.¹ V prvních dvou dílech nové edice se editoři zaměřili na dramata z prostředí jezuitského školství, které už od příchodu tohoto řádu na naše území v roce 1556 postupně získávalo hegemonní postavení

¹ To bývá vymezováno různě, nejširší konsenzus, vyjádřený např. v knize *Základní problémy studia raného novověku* (Praha: NLN 2013), takto označuje dobu 16., 17. a 18. století. V prvních dvou svazcích nové edice najdeme texty výhradně ze století 18.

v rámci zdejšího (nejprve středoškolského, později i univerzitního) školského systému a mezi jehož didakticko-výchovnými metodami hrálo právě inscenování originálních dramatických textů důležitou roli. Užší kritérium výběru editovaných textů pak bylo u každého z obou svazků lehce odlišné: zatímco do prvního z nich jsou pojaty texty tematicky spojené s osobností a životem sv. Jana Nepomuckého, druhý svazek je tematicky rozmanitější: jeho náplní jsou dramata určená žákům gramatikálních (tedy nejnižších) tříd jezuitských gymnázií.

První svazek ediční řady je, jak již bylo uvedeno, věnován velmi konkrétnímu tématu – postavě Jana Nepomuckého a jejímu ztvárnění na jezuitských školních jevištích.² Zároveň však editoři sáhli, vzhledem k tomu, že se jedná o úvodní díl rozsáhlejší ediční série, i ke stručnému výkladu o celkovém kontextu jezuitského školství a divadla a o jeho periodizaci v českých zemích. Z těchto důvodů je tento svazek rozdělen do následujících částí.

V úvodní studii je krátce představena historie školského působení Tovaryšstva Ježíšova v české řádové provincii: autoři vymezují hlavní cíle a metody řádových škol a pouze letmo se dotýkají rozdělení gymnaziálních tříd (vzhledem k tomu, že této problematice se více věnuje druhý svazek edice, viz níže). Následuje uvedení do problematiky role divadla jakožto výchovně-vzdělávacího fenoménu v rámci jezuitského školství,³ exkurz o procesu a pravidlech vzniku školních her či o jejich nejčastějších námětech (editoři se přiklání k čtyřčlennému rozdělení na hry o lidských vztazích, hry ve funkci exempla ctnostného života, hry rozvíjející individuální religiozitu a hry z prostředí panovnických dvorů a vyšších společenských kruhů). Součástí tohoto exkurzu je také náčrt periodizace školských dramát jezuitů v české provincii: podle této periodizace jsou jakýmsi zlatým obdobím školské divadelní činnosti v českých zemích cca dvě desetiletí 20. a 30. let 18. století, tedy doba, kdy dochází ke kvantitativnímu i kvalitativnímu nárůstu produkce, souvisejícímu mj. s rozvojem řádových kolejí, v nichž se nejčastěji tento

² Editováno je tu celkem šest kompletních her: *Angelus ad aras, Vox clamantis, Divus Joannes Nepomucenus, Divus Joannes Martyr, Vindex duliae, Mysterium a seculis tacitum*.

³ Tomuto fenoménu se mnohem obšírněji věnuje jedna z editorek, Magdaléna Jacková, ve své monografii *Divadlo jako škola ctnosti a zbožnosti: Jezuitské školské drama v Praze v první polovině 18. století* (Praha: Karolinum 2011), kde ukazuje, jakým způsobem měla divadelní performativita klíčový vliv na posilování ctností žáků jezuitských gymnázií a na formování jejich individuální religiozity.

typ divadla provozoval. A právě do této doby se datuje vznik a uvedení všech v úplnosti dochovaných her⁴ editovaných v předkládaném svazku (řazeno chronologicky vznikly v letech 1724, 1729, 1729, 1731, 1732, 1734).

Takováto chronologie vzniku má samozřejmě své odůvodnění také v historických okolnostech spjatých s postavou světce, jemuž jsou hry věnovány. A z toho důvodu v úvodní studii zcela organicky následuje stručný výklad o procesu Janovy beatifikace a následné kanonizace, který vrcholil právě ve dvacátých letech 18. stol. a byl zdárně dokončen roku 1729. Na tento výklad z pera Aleny Bočkové, která se nepomucenské problematice (zejména legendistice) dlouhodobě věnuje,⁵ navazuje přehled všech dochovaných her a synopsí s nepomucenskou tematikou, rozdělených podle jednotlivých námětů ze světceho života (dětství a mládí, umučení atd.). Na tomto místě je třeba poznamenat, že pro množství dochovaného materiálu by bylo velice obtížné pojmut do jednoho svazku vše, co je k dispozici, a proto editoři logicky museli sáhnout k selekci: ta je provedena velmi uvážlivě a umožňuje čtenáři poznat danou látku v její rozmanitosti (a to i kvalitativní, nejsou tu tedy např. zahrnuty jen hry objektivně nejkvalitnější, ale je možné poznat i dobový průměr).

Vlastní jádro edice pak představuje část druhá, nazvaná *Edice a překlad her*. Jak už název napovídá, zde jsou v podobě „zrcadlové“ bilingvní edice předloženy originální texty her a jejich překlady do češtiny. Kromě toho se čtenáři dostává strukturní, tematické a stylové analýzy originálů a informací o jejich dochování či případných intertextových zdrojích.⁶ Samotný překlad má podobu prozaizovaného převedení, za jehož hlavní cíle autoři svazku (na s. 63) označují nikoli „umělecké“ přebásnění, nýbrž „postižení obsahu a smyslu“ originálu. Takový záměr se jim jistě povedlo (i přes těžkosti spojené se specifickou barokní metaforikou mnohdy až přetíženu složitými mytologickými odkazy) naplnit a překlad se dá označit za povedený a fundovaný. Odhlížeje na okamžik od deklarované rezignace na uměleckou působivost, našel by se však přeci jen alespoň jeden moment, kdy se při překladu

⁴ O tzv. synopsích viz níže.

⁵ Nedávno jí na toto téma vyšla kniha *Historia S. Joannis Nepomuceni / Zpráva historická o životě sv. Jana Nepomuckého aneb Podoby barokního překladu* (Praha: Scriptorium 2015), která navazuje na její disertační práci.

⁶ Zvláštní ocenění si zaslouží např. objevení přímých textových výpůjček ve hře *Divus Joannes Martyr* Joanna Winklera pocházejících z díla anglického jezuita Josepha Simona (1593–1671), založené na pečlivém detailním srovnání obou pramenů (s. 254–255).

dalo postupovat o něco lépe. Jsou jím překlady různých chórů, recitativů, árií či meziher, zkrátka těch pasáží, které jsou v originále opatřeny rýmem. Nejde ani tak o to, že se v prozaickém, nerýmovaném překladu ztrácí zvuková kvalita rýmu (vedle rezignace na uměleckost překladu rezignují editoři i na možné inscenování her podle překladů). Větší ztrátu představuje narušení strukturace celku dramatu: rýmované (v jevištní podobě zpívané) pasáže v originálech slouží jako předěly mezi jednotlivými dějstvími a je to mj. právě i změna veršového schématu a zařazení rýmu, které je odděluje od běžných replik postav. Text hry dynamizují. Jejich převedením do nerýmované prózy se stírá rozdíl mezi těmito předěly a ostatním textem, který se tím více „znehýbňuje“, což je trochu škoda. Lze ovšem pochopit, že vytváření originálu ekvivalentních rýmů je při současné snaze o co nejpřesnější zachování smyslu úkol (mj. časově) náročný. Že to však nemusí být nepřekonatelná neseznáz a lze se o to pokusit, ukázala alespoň na několika místech druhého svazku, věnovaného hrám pro gramatikální třídy, jeho editorka a překladatelka Magdaléna Jacková (viz níže).

Po kompletních hrách o Janu Nepomuckém následuje v knize edice synopsí, tedy zestručněných výtahů z děje jednotlivých dramát. Tyto synopse zachovávají ucelenou strukturu: podávají nejprve tzv. *argumentum*, jakési pramenné východisko pojednávané látky, a dále stručně prozrazují obsah jednotlivých scén. Do předkládané knihy je zahrnuto celkem 11 synopsí (a jejich českých překladů), čímž se čtenáři poskytuje možnost seznámit se s poměrně širokým okruhem nepomucenských námětů a částečně i se způsobem jejich zpracování: editoři jimi vhodně doplnili samotná dramata a poukázali na dobovou produktivitu této látky v jezuitské školské dramatice.

Poslední oddíl knihy představují biografické medailony autorů jednotlivých her, tedy příslušníků jezuitského řádu a zároveň učitelů, mezi jejichž pedagogické povinnosti náleželo právě psaní dramát pro své žáky⁷ – předkládané medailony ovšem nemapují pouze jejich dramatickou tvorbu, ale i jinou literární činnost.

Formální úprava je jednou z velikých předností předkládaného svazku a je vidět, že značná péče byla při jeho přípravě věnována komfortu čtenářů: nejvíce se to projevuje v pečlivě vypracovaných věcných poznámkách připojených k překladu, v závěru knihy navíc doplněných o slovníček antických jmen (s přímými veršovými odkazy na výskyt v jednotlivých hrách). Jako samozřejmost se potom jeví seznam zkratk, jmenný rejstřík či vzorově vypracovaný seznam pramenů a sekundární literatury. Opravdovou třešničkou

⁷ Těto praxi se opět věnuje např. Jacková 2011, s. 26–30.

na dortu, odkazující nejspíš k filologické pečlivosti editorů, je ještě několik menších seznamů a tabulek, ulehčujících orientaci v knize. A až na několik výjimek, v takovémto objemu textu prakticky nevyhnutelných, je kniha bez chyb či překlepů (např. s. 229 v. 395 zlákal m. *zlákat*; s. 250 nechovala m. *nedochovala*).

Druhý svazek edice, uspořádaný tentokrát jedinou editorkou, Magdalénou Jackovou, je věnován hrám, které byly určeny gramatikálním třídám jezuitských gymnázií, a má s tím prvním řadu společných rysů.

V úvodu je opět zařazena samostatná studie, která čtenáře uvozuje do problematiky relevantní k obsahu editovaných textů. V tomto případě je tedy nejprve ve stručnosti načrtnuta struktura jezuitského gymnázia (s důrazem na nejnižší čtyři ročníky, nazývané gramatikální). Dále se osvětluje úloha divadla ve výuce právě v těchto nižších třídách a uvádějí se praktické podmínky nácvičku a předvedení her jejich žáky.

Další část úvodu je věnována dramatické stavbě her a jejich dělení na jednotlivé typy jednání (předehry, chóry, mezihry, epilogy ad.). S ohledem na věk žáků, kterým bylo určeno tyto hry provozovat, a na jejich teprve malou obeznámenost s latinou, se další část studie zamýšlí nad jazykovou a metrickou obtížností dramát, přičemž dochází k tomu, že učitelům malá jazyková zkušenost jejich svěřenců nezabraňovala psát i poměrně sofistikované texty.

Největší prostor je v úvodní studii vyhrazen otázce námětových okruhů her. Je to pochopitelné: na rozdíl od prvního svazku, který byl věnován čistě Janovi Nepomuckému, jsou hry druhého svazku námětově pestřejší. Editorka tak vymezuje několik skupin námětů, o nichž žáci gramatik hráli: jsou to mladíci na rozcestí;⁸ světci; mučedníci; panovnícký dvůr; synové, bratři a přátelé. K tomu je potřeba dodat, že tyto skupiny nebyly uzavřené, jednotlivé motivy mezi nimi poměrně volně cestovaly (což bylo způsobeno mnohdy i vzájemným opisováním autorů, kteří ve svém pedagogickém vytřížení neměli na kreativní dramatickou činnost čas, anebo ani talent).

Stěžejní část knihy opět představuje edice originálních dramatických textů a jejich zrcadlový překlad do češtiny.⁹ Stejně tak se před každým textem objevuje jeho strukturní a stylistický rozbor a zpráva o jeho pramenném do-

⁸ Jde o motiv tzv. *bivia*, tedy životní křižovatky, kdy je třeba zvolit si (nejčastěji) buď ctnost, nebo neřest; viz Jacková 2011, s. 132–137.

⁹ Jedná se o celkem pět her: *Richardus*, *Nomen proprium Floris Nazarei*, *Gratiosus Matris pulchrae dilectionis lus*, *Telo furoris impio amoris potior vis*, *Amicitia*. Samostatné synopse v tomto svazku editovány nejsou.

chování.¹⁰ O úrovni překladu platí v podstatě totéž, co bylo vyřčeno o překladu ve svazku prvním: je korektní a přesný. Magdaléna Jacková se coby překladatelka ovšem pokusila na několika místech také zachovat lyrizující tendence originálu, byť někdy její snaze pověstný „kousíček“ chybí.¹¹ Celková čtivost druhého svazku je o malinko vyšší, což ale stejně dobře jako s úrovní překladu může souviset se zmíněnou námětovou pestrostí, která v prvním svazku chybí.

Také zde jsou za hry přiřazeny medailony jejich autorů, strukturované podobně jako v prvním svazku. Oproti svým kolegům však editorka do druhého svazku zařadila také předlohy vydávaných her, jejichž jádro se objevuje jakožto ideové východisko dramatu na jejich počátku, v části zvané *argumentum*. Mezi autory předloh najdeme jak jezuitské historiky, tak také antické autority jako Cicerona či Valeria Maxima.

Shodné rysy s prvním svazkem vykazuje také pečlivě vypracovaná ediční poznámka, jmenný rejstřík a poznámkový aparát, k nimž editorka připojuje také vyčerpávající seznam do dnešních dnů známých dochovaných textů her provozovaných v nejnižších třídách jezuitských gymnázií.

Často v této recenzi došlo na srovnávání obou svazků: skutečnost je ovšem taková, že jde spíše o vzájemné doplňování. Zejména úvodní studie jsou v každém ze svazků koncipovány s vědomím existence toho druhého, jejich náplň se tedy zbytečně nepřekrývá. Stejně tak ediční zásady, poznámkový aparát a celková vnější úprava působí příjemným dojmem jednotnosti (s přihlédnutím k jednotlivým odlišnostem) a koncepčnosti.

Veliký přínos obou svazků (a do budoucna doufejme i těch dalších v edici) lze spatřovat v tom, že zpřístupňují unikátní materiál, dosud navíc nevydaný, který je svou podstatou výjimečný i v širším evropském kontextu: jak totiž upozorňují vydavatelé hned v úvodním editoriale, texty tohoto typu jezuitských školních dramatu se v úplnosti dochovaly šťastnou shodou dějinných okolností právě jen na našem území.

Vojtěch Pelc (Praha)

¹⁰ Součástí těchto rozborů je i shrnutí obsahu ve formě jakési vlastní editorské synopse, které se asi nejvíce zavděčí čtenáři, jenž by se chtěl pouze v rychlosti seznámit s dějovou náplní hry.

¹¹ Nabízí se uvést část rýmovaného recitativu na s. 122, který v originále zní: „In istam spera, / Nunquam despera. / Aspiras Caeli patriam? / Quarere Mariae gratiam.“ M. J. překládá „V ni doufej, / nikdy nezoufej. / Dychtíš po nebeské vlasti? / Usiluj o Mariinu přízeň!“ Jaká škoda – podle mého názoru – nedostat do posledního verše např. slůvko „milosti“!

PAVEL ZAVADIL (ed.), *Čeští jezuité objevují Nový svět. Dopisy a zprávy o plavbách, cestách a živobytí z Ameriky, Filipín a Marián (1657–1741)*. Praha: Argo 2015. 840 s.¹

Když Zdeněk Kalista v tíživých letech počátku okupace vydával *Cesty ve znamení kříže*, v souvislosti s hodnocením obnoveného zájmu o baroko v 30. letech minulého století si posteskl: „I přes tyto práce [P. J. Vraštila, Vlastimila Kybala, Hermanna Hofmanna aj.] zůstává činnost českých zámořských misionářů Tovaryšstva Ježíšova v XVII.–XVIII. století [...] přece jen málo zpracována a bude třeba dalších pracovníků a dalších publikací, aby tento úsek naší národní aktivity v minulosti objevil se před očima dnešních pokolení v plné šíři.“² Tehdy nemohl přirozeně tušit, že po čtyřicátých letech přijdou léta padesátá a on sám i jeho jezuité (ale i františkáni a další řeholníci) z českých zemí se stanou třídními nepřáteli socialistického lidu a že výzkum jejich kulturního a intelektuálního odkazu bude na dlouhá desetiletí pohřben normalizátory české kultury a literatury.

Na Kalistovu výzvu tak bylo možno adekvátně zareagovat až o mnoho let později. Pokud jde o zpřístupňování přímých svědectví zanechaných misionáři v českém jazyce, připomeňme tu populárně zaměřený výbor z cestopisů, deníků a listů Simony Binkové a Josefa Polišínského.³ Roku 1995 vydal sinolog a tibetolog Josef Kolmaš paralelní latinsko-českou edici listů z Číny jezuitského misionáře, astronoma a matematika Karla Slavička.⁴ Komentovaná edice s překladem části I. dílu itineraria františkána Remedii Prutkého vyšla roku 2008 péčí Josefa Förstera.⁵ Jezuita Josef Koláček⁶ vydal roku

¹ Recenze je upravenou a rozšířenou verzí textu otištěného v Lidových novinách pod titulem *Píšu jakoby do nejistoty* (Lidové noviny, příloha Orientace, s. 23).

² KALISTA, Zdeněk. *Cesty ve znamení kříže. Dopisy a zprávy českých misionářů 17. a 18. věku ze zámořských krajů*. Praha: Vyšehrad 1941, s. 27.

³ BINKOVÁ, Simona – POLIŠENSKÝ, Josef (ed.). *Česká touha cestovatelská. Cestopisy, deníky a listy ze 17. století*. Praha: Odeon 1989.

⁴ KOLMAŠ, Josef. *Karel Slaviček SJ. Listy z Číny do vlasti a jiná korespondence s evropskými hvězdáři (1716–1735)*. Praha: Vyšehrad 1995.

⁵ FÖRSTER, Josef (ed.). *Remedius Prutký OFM: O Egyptě, Arábii, Palestině a Galileji I*. Praha: Libri 2009. Na internetu je k dispozici rovněž latinská edice 2. dílu téhož díla od Marka DOSPĚLA. *P. Remedius Prutký OFM: Itinerarium II. De Abyssinia et Indiis Orientalibus*. Praha 2007. Dostupné online: http://www.acecs.cz/media/dospel_prutky_itin_ii_sec.pdf (náhled 27. 11. 2016).

⁶ KOLÁČEK, Josef (ed.). *Jiří David ze Zdic. Novodobý stav Velké Rusi neboli Moskevská*. Olomouc: Refugium Velehrad – Roma 2008.

2008 překlad deníku misionáře Jiřího Davida ze Zdic působícího v Rusku, do svých didakticky zaměřených knížek o jezuitských misionářích z České provincie vložil i překlady několika jejich listů.

Po více než sedmdesáti letech se k českému čtenáři dostala práce zásadního charakteru – ucelený svazek přinášející v českém překladu a chronologickém uspořádání zatím nejobsáhlejší soubor dosud nepublikovaných dopisů jezuitských misionářů, kteří směřovali do španělské a portugalské Ameriky, tzv. Západních Indií. Jeho autor Pavel Zavadil vzešel z okruhu studentů novolatinistiky, kterou na pražské Filozofické fakultě ustavil znalec literatury a kultury 17. a 18. století Martin Svatoš, dlouholetý vědecký pracovník Kabinetu pro klasická studia FLÚ AV ČR.

Editor a překladatel sám podnikl rovněž obdivuhodnou „misi“, a to vlastně dvojí, trvající bezmála patnáct let. V horizontálním směru mířila do domácích archivů, kde ve složkách kartonů vyhledával, třídil, prepisoval a překládal desítky skrytých svědectví, jež měla sice patinu dávno zašlých století, ale dýchala, řečeno po kalistovsku, „kraji a oblastmi, ztrácejícími se v nedohledných dálavách“. Ke svým adresátům v domovské provincii se dostávala leckdy celá léta po nejistých tisícikilometrových trasách, vedoucích džunglí, stezkami přes nepřátelská území divokých indiánů, jihoamerické velehory, po řekách na domorodých kánoích a konečně po mořích na španělských galeonách – cestách spojujících Nový svět se starým, a byla tak jediným poutem mezi misionáři a jejich blízkými, příbuznými, spolubratry nebo řádovými nadřízenými. Obavy, že dopis nedosáhne svého cíle, velmi soužily Vavřince Johna na filipínském ostrově Bohol: „Přišu jakoby do nejistoty, neboť nevím, zda tento kousek papíru vůbec doputuje až do rukou mého pana bratra.“ (s. 577)

V druhém sledu práce na knize vyžadovala dlouhodobý soustředěný ponor po vertikále do hlubin smyslu často obtížně čitelných listů či jejich opisů, někdy fyzicky porušených, psaných desítkami různých rukou jazykem, jenž se vzpíral uchopit dosud nepoznané skutečnosti ze zcela exotických krajín, které misionáři viděli mezi svými krajany a Evropany vůbec jako jedni z prvních. Další okolnosti, které měly vliv na podobu korespondence, s omluvou sdělují konečně samotní pisatelé. Z mexické misie Sisoguichi žádá Josef Neuman své spolubratry: „Prosím, abyste prominuli můj barbarský písemný sloh. Pokud jsem se provinil proti pravidlům latinského jazyka, vzpomeňte na to, že se nacházím mezi divochy v zemi, kde člověk kromě bohoslužby a breviáře nepřijde s latinou vůbec do styku.“ (s. 305) Aby překladatel maximálně porozuměl dobovému kontextu a reáliím, bylo zapotřebí být zčásti i historikem, teologem, hispanistou, zoologem, botanikem, antropologem, jazykovědcem aj., popřípadě s nimi navázat spolupráci.

Pavel Zavadil odkaz této skupiny obyvatel české kotliny oceňuje jako významný příspěvek k dějinám objevování Ameriky a Tichomoří a po právu ji označuje za „exotickou perlu českého barokního písemnictví“. Jezuité z České provincie, pohybujiící se na pomezí mezi touhou po spáse a dobrodružstvím, pomáhali svým krajanům doma (jako jedni z mála) konstruovat na svoji dobu nezvykle autentickou představu o vzdálených zemích. Jiří Brandt vyjmenovává *curiosa*, která viděl prvně v životě a jež nebylo možno přiblížit jinak než příměrem, vizuální analogií k domácím reáliím. Píše například o „obrovské rybě, která byla delší než polovička galeony, houpala se na vlnách jako v kolébce a připomínala štiku“. Jindy zas jezuité do vyvolání alespoň přibližných představ zapojili i další smysly, když popisovali jemnou chuť banánu nebo avokáda, „což je přímo jakési máslo ukryté pod zelenou slupkou“.

Jezuitští „dobyvatelé zámoří“ tradičně vystupovali jako žadaní a uznávaní odborníci v technických, přírodovědných, lékařských a jiných oborech. Evropskou vzdělanost v jiných kulturních sférách nejen šířili, ale vědu a kulturu Evropy zároveň obohacovali jako autoři slovníků, gramatik domorodých jazyků, lékařských a lékárnických příruček, etnografických nebo astronomických pozorování či jako tvůrci map. Zaslужují respekt rovněž svým silným charakterem a energií při překonávání všech překážek, jež jejich cestu a práci nesporně provázely. V době, kdy po celém světě pohodlně cestujeme letadly, auty a autobusy a většina z nás do vzdálené reality jen nahlédne, si jen těžko představíme tehdejší zdolávání Kordiller za extrémních výkyvů počasí, cestu amazonskými pralesy nebo pobyt v tropických oblastech, kde bychom řízeň zaháněli „vodou hemžící se ropuchami a nepřetržitou zásobou červů“, nebo bychom pojídali „zkažené, páchnoucí maso“ či „červivé suchary“. Sugestivní je v tomto ohledu výpověď Jiřího Brandta z cesty chilských misionářů do Panamy, svědčící o pevnosti při překonávání neuvěřitelných obtíží, včetně život ohrožujících tropických nemocí: „Vaší důstojnosti by zvonilo víc v uších, kdyby si měla vyslechnout, co vše, jak mnoho a jak velké soužení jsme v této době museli vytrpět na těle i duši. Mnozí z nás si více přáli smrt než takový život.“ (s. 428)

Pavel Zavadil otvírá nové pohledy, misionáře ukazuje jako lidi nám podobné, kteří v osobní korespondenci vystupují poněkud jinak než ideál zpodobovaný v oslavných dobových spisech. Jako lidi z masa a kostí, kteří propadali v odlehklých končinách zcela přirozeným pocitům strachu, malomyslnosti, deprese či izolovanosti od domova a smutku nad ztrátou svých blízkých. Jejich původní nadšení a zápal při příchodu do „vytoužených misí“ pohasínal při střetu s tvrdou realitou a styku s domorodými obyvateli,

o nichž pochybovali, že to jsou vůbec lidé, anebo je rovnou označovali za zvířata, jež je třeba spíše proměňovat v člověka, než se snažit o jejich christianizaci. U jezuitů například stopuje i prvky humoru. Misionáři nebyli nějací zapšklí lidé sledující zcela slepě svůj plán, uměli se smát, jejich smysl pro humor, „nebyl řízný a zemitý, ale spíše jemný a nenápadný, takový, který pohladí na duši“.⁷

Kniha je vůči čtenáři velmi vstřícná. Vhled do problematiky mu usnadní úvodní studie editora i závěrečný chronologický přehled našich jezuitských výprav do Nového světa od Simony Binkové, téměř sto tiskových stran poznámkového aparátu, obrazová příloha zahrnující zvláště mapy cest a misijních území a ukázky rukopisných textů, úplný přehled latinských dopisů českých jezuitů dochovaných v České republice s jejich stručnými biogramy, výkladový slovníček pojmů spojených s organizací řádu, převodník měr a vah, ediční poznámka a jmenný a místní rejstřík.

Autor recenze se při posuzování knihy zvláště zaměřil na země, které jsou mu bližší z autopsie – na Filipíny a Kolumbii. V těchto pasážích (zejména v komentářích) neshledal žádné nedostatky, snad až na drobnost, že město Popayán neleží přímo v jihokolumbijských Andách, ale přesněji v údolí Puzbenza mezi jejich západním a centrálním hřebenem. Několik sond do způsobu překladu potvrzuje nejen jeho správnost, ale navíc i čtivost danou značnou stylistickou obratností překladatele. Při nich byly shledány jen některé mírné nepřesnosti či posunutí významu, např:

na s. 540: ... *divisis nimirum inter se filiis Lusitaniae et filiis Brasiliae, cum unius Patris Ignatii et unius Matris Societatis filios se esse meminisse deberent.* / Portugalci a Brazilci tu tvoří dva protilehlé tábory, přitom by si měli vštípit do paměti, že všichni jsme syny jediného Otce, svatého Ignáce, a jediné matky, naší Společnosti (... **příčemž se ovšem portugalští a brazilští synové navzájem rozdělili, ač by měli mít na paměti, že jsou syny jediného Otce, Ignáce, a jediné matky, Společnosti**);

na s. 543: ... *neque hic Missiones Hispanicas comprehendo, quarum status prorsus alium et diversum ab hoc nostro esse existimo.* / ... a navíc neznám zdejší španělské misie, o nichž se domnívám, že jsou ve stavu zcela jiném, velmi odlišném od portugalských (... **od tohoto našeho [stavu]**);

⁷ O humoru a smíchu jezuitského misionáře Zavadil píše ve své disertační práci *Bohemia Jesuitica in Indiis Occidentalibus. Latinská korespondence českých jezuitů z Ameriky, Filipín a Marián v českých a moravských archívech*. Praha: FF UK 2011, s. 87–93, jež českému souboru předcházela. Děkuji P. Zavadilovi za její laskavé zaslání v elektronické podobě.

na s. 545: *Spes autem exigua est, ut [Bahya] ad perfectionem aliquam deducatur...* / Naděje, že dosáhne takové dokonalosti, je však nepatrná... (... **nějaké/jisté** dokonalosti);

na s. 177: ... *tam vehementi impetu terra concuti coepit, ut facile talis hic locorum visus non sit* /... začala se země otřásat tak mocně, jak to snad nikdo nepamatuje (jak to **na tom místě/tam** snad nikdo nepamatuje).

Ve jmenném rejstříku by bylo vhodné doplnit užité varianty osobních jmen. Zde uvedené podoby jmen v původním jazyce (např. Ignaas Toebast, Gaspar de las Varillas, Miguel de Escolano aj.) se s jejich výskyty v textu (Ignác Tobasto, Michael Escolano) totiž často nekryjí. Recenzent při četbě neshledal grafické nedostatky nebo překlepy. Dvě výjimky u slov s kvantitou odchylojící se od současného ortografického úzu: *kasáva* pro maniok (s. 611) a *štola* pro součást liturgického oděvu katolických kněží (s. 579) naopak svědčí u tak rozsáhlého výboru nejen o velmi precizní práci editora, ale i redaktorky nakladatelství Argo Magdaleny Moravové.

Téma jezuitských zámořských misí si našlo svého editora a stalo se mu životní láskou a náplní. Pro svůj rozsah a mnohé obtíže plynoucí z interdisciplinárního charakteru tento ediční počín vznikl dlouhodobě a trpělivě, v ústraní od akademických ústavů, kde by autor musel možná obhajovat, že se jeho překladová edice stane významným příspěvkem k české barokní literatuře a obohatí její dějiny. Pro kultivovaný překlad, jež provází podrobná výkladová část usnadňující porozumění dobovým reáliím, jistě najde řadu nadšených čtenářů. Kniha se stane i ozdobou mnoha našich knihoven, neboť je důležitým vkladem k regionální kulturní historii početných obcí a měst, jejichž rodáci ve své době patřili ke kulturní elitě, která „tvořila dějiny světa“.

Josef Förster (Praha)